MAANDBLAD No. 9 SPROKKELMAAND 1937

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

UITGAVE - NENASU - POSTBUS 74 - OUDEGRACHT 194 - UTRECHT
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
GIRO 207915 t.n.v. VOLK EN VADERLAND - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

SPROKKELMAAND

Wie is deze edele verschijning? Een godenbeeld? Een idealgestalte uit de klassieke oudheid?
Op het eerste gezicht zouden wij het kunnen denken, doch haardracht en kleeding zijn „barbaarsch", d.w.z. niet volgens de mode van het Romeinsche imperium.
Wie kan het zijn? Wij weten het niet, maar het is een Germaansche

„GERMANIA DEVICTA"

het overwonnen Germanje, de treurende barbarenvrouw in de Loggia dei Lanzi te Florence is het.
Zóó zag een kunstenaar uit het klassieke Zuiden in de eerste halve eeuw onzer jaartelling de barbarenvrouw uit het Noorden, zóó werd zij zinnebeeld voor het „overwonnen Germanje", treurend, ernstig, waardig, een koninklijke vrouw, echtste adel uit een edel geslacht.
En hoe laten wij, Germanen der twintigste eeuw, onze kinderen de Germaansche vrouw zien? Toch niet een weinig poseerend, een weinig gedrapeerd naar Zuidelijk model, zooals deze „Germania devicta"?
Laten wij haar zien — niet treurend — maar staande in het volle leven van haren tijd, als sterke persoonlijkheid naast den man, geëerd en bemind op de wijze, zooals alleen in het Noorden de vrouw werd geëerd en bemind? Neen, wij laten onze kinderen leeren, dat de Germaansche vrouw het lastdier was, dat werd verdobbeld door haar „eigenaar", den man!! Zoo eerloos zijn wij geworden, dat wij ons voorgeslacht onteeren, door al wat er aan booswillige dwaasheid en onwetende boosheid over is gezegd bijeen te garen, om een beeld te maken, dat nooit bestond, terwijl wij de getuigenis van het Noorden zelf helpen doodzwijgen, of erger nog: door geleerde theorieën, die nog in het teeken der „menschheid" en der „vooruitgang" zijn blijven steken, het klare beeld van den Germaanschen mensch laten vertroebelen.
Daarom plaatsen wij hier de afbeelding van „Germania devicta", al is dit mooie werk ook niet uit Germaanschen geest geschapen. Wij willen het gebruiken om ons volk te doen zien, er telkens weer van te doordringen, dat onze voorouders mannen en vrouwen konden zijn, edel, fier en vorstelijk, zooals ook deze kunstenaar ze gezien heeft en zooals wij ze eens aan onze kinderen willen laten zien — eens, wanneer gesproken zal mogen worden van

HERLEVEND GERMANJE,

herlevend in alle landen van Germaanschen bloede, dus ook bij ons.
„Germania devicta" staat nog als het zinnebeeld uit den tijd, dat de vijanden van Germanje met behulp van Germanen hier heerschen, ook op geestelijk gebied, doch de tijd nadert, dat „herlevend Germanje" zich niet meer zal laten misbruiken, want het zal zich bewust worden van eigen aard en eigen kracht, zoo God het heeft gewild.

Germaansche Sport

Wanneer wij ons in het leven van onze grootouders verdiepen — bijvoorbeeld aan de hand van den bekenden roman „De klop op de deur" — dan valt het ons op, dat wij daarin weinig of niets hooren over sport. Eerst tegen het einde der vorige eeuw, zoo tegen 1890, begint de sport in het leven der jongeren van dien tijd eenige beteekenis te krijgen, maar het zijn dan nog slechts kleine bevoorrechte kringen, die er deel aan hebben. De naam „sport", aan het Engelsch ontleend, zegt al, dat wij hier met een mode te doen hebben, die in dien tijd uit Engeland tot ons kwam. De ouderen in „De klop op de deur" zien die nieuwe mode met misprijzen: dat hollen achter een bal, die wedstrijden op die nieuwmodische machine, „vélocipède" genoemd op zijn Fransch, „bicycle" in het Engelsch, waar dienden die fratsen voor?

Neen, de 19e eeuw was bepaald niet sportief! En wanneer die deftige 19e eeuwers hadden kunnen weten, dat een vijftig jaar later die nieuwe mode zulk een omvang zou hebben genomen, dat zelfs hun deftige lijfbladen er des Maandagsmorgens vele bladzijden en tal van afbeeldingen aan moeten besteden, dan hadden zij zich dubbel geërgerd.

Eigenlijk is het toch merkwaardig, dat deze uit Engeland ingevoerde mode voor menschen, die veel geld en vrijen tijd hadden, zich zoo heeft ontwikkeld. De sport is inderdaad een van de meest op den voorgrond tredende uitingen van onzen tijd en al deze spelen en lichaamsoefeningen moeten toch wel een bijzondere aantrekkingskracht voor ons volk gehad hebben, dat zij een zoo sterke uitbreiding hebben genomen. Achteraf vragen wij ons nu af, hoe het mogelijk was, dat de 19e eeuwers het zonder sport hebben kunnen stellen.

Geheel zonder lichaamsoefeningen hebben zij het inderdaad niet gedaan, al maakten zij er minder ophef van dan thans regel is. Zij zwommen en reden schaatsen. Paardrijden was meer algemeen dan het tot voor kort was, daar men geen fietsen had, zoodat het paard onder den man als middel van vervoer beteekenis had. Er werd ook vrij wat gewandeld — men maakte wandelingen in den omtrek der steden, die veel kleiner dan thans waren, zoodat men vlugger buiten was, waar ook alles nog niet zoo vol was gebouwd. Ook waren voetreizen in trek bij jongelui met een kleine beurs, die toch wat wilden zien.

Verder waren er enkele oud-vaderlandsche spelen gebruikelijk: kaatsen en kolven b.v. Deze beide spelen zijn thans geheel op den achtergrond gedrongen door andere, uit Engeland ingevoerde balspelen, die echter in wezen er aan verwant zijn. Maar toch is de vorige eeuw niet wat men een sportieve eeuw zou kunnen noemen; wij hebben van dien tijd altijd een indruk van stijve deftigheid, die niet uit den plooi komt tot sportiviteit. We kunnen ons zoo'n 19e eeuwer, in een gekleede jas en met een hoogen hoed, niet goed op een sportterrein indenken.

De 18e eeuw maakt een veel losser indruk, maar hoewel zij niet het stijve karakter van de 19e eeuw vertoont, was ook zij niet sportief. De mode werd aangegeven door het Fransche hof, en hoewel daar de jacht zeer druk werd beoefend, en dan vooral de jacht te paard met honden achter het hert, kan men toch ook niet zeggen, dat nu het Fransche hofleven sportief was. Eerder vindt men dien geest van sportiviteit in het leven van den Engelschen landedelman, die voor Engeland de mode bepaalde. Nederland richtte zich in de 18e eeuw echter voornamelijk naar Frankrijk en de salon is dan ook voor dien tijd kenmerkender dan de sport.

De herleving der lichaamsoefeningen is dan ook in Nederland door een stoot uit Angelsaksische richting gekomen en dat is op zichzelf eigenlijk ook al weer een merkwaardig verschijnsel: die toenemende invloed van Engeland op ons volksleven aan het eind der 19e eeuw. Het zal wel samenhangen met den grooten invloed van Engeland als eerste industrieele staat in Europa en de ineenstorting van Frankrijk als toonaangevend land na 1870. In elk geval: wij hebben het zelf kunnen zien en zien het nog dagelijks, dat door de Angelsaksische cultuur de herleving der lichaamsoefeningen in Nederland is veroorzaakt.

Afb. naar „Germanen-Erbe".

Engeland heeft als eiland altijd afgezonderd gelegen van de ontwikkeling in Europa. Hoewel het op die ontwikkeling vaak een beslissenden invloed heeft gehad, heeft het zelden invloeden van het vasteland ondergaan — op een na de laatste was de verovering door de Noormannen onder Willem den Veroveraar in 1066, de laatste de overtocht van onzen Willem de Derde, den Koning-Stadhouder, ruim 600 jaar later. Zoodoende heeft het zijn karakter van Germaanschen staat kunnen behouden en daarmede ook zijn liefde voor lichaamsoefeningen.

Deze voorliefde voor lichaamsoefeningen is inderdaad een Germaansche eigenaardigheid. Wij vinden die eigenschap echter niet alleen bij hen, maar bij alle volken van noordsch ras, b.v. bij de oude Grieken, die als het sportieve volk bij uitstek in de klassieke oudheid gelden. Zoolang de Grieken hun noordsch ras en daarmee hun volksaard vrij zuiver bewaarden, hebben zij de lichaamsoefeningen in hooge eer gehouden en deze verbonden met de religieuze feesten te Olympia, waaruit de Olympische spelen ontstonden. Bij de Germanen vinden wij diezelfde noordsche liefde voor lichaamsoefening, óók in religieuzen samenhang en daarbij met vrijwel dezelfde vormen van lichaamsoefening. Bij Oud-Upsala, waar de Zweden jaarlijks op het Joelfeest bijeenkwamen, lagen het heiligdom van Freir, oeroude koningsgraven, een groote renbaan voor wagenrennen en de ruimte voor feestspelen bijeen, evenals in Olympia. Van dit middelpunt uit heeft de Zweedsche staat zich geleidelijk gevormd. Ook in Duitschland heeft men dergelijke renbanen ontgraven. Van de Zweedsche rotsteekeningen kennen wij tafereelen van Germaansche wagenrennen en vele afbeeldingen van tweewielige renwagens. Dat zelfs het skiloopen den Germanen meer dan 3000 jaar geleden bekend was, blijkt uit bijgaande afbeelding van een skilooper, gevonden onder de Zweedsche rotsteekeningen, die ons zooveel omtrent het leven onzer voorouders vertellen.

Tal van bijzonderheden over de lichamelijke geoefendheid der Germanen leveren ons ook zoo terloops de Latijnsche schrijvers. Zoo b.v. wanneer zij vertellen van de Germaansche Kimbren, die tot ontzetting der inheemsche bevolking op hun schilden als sleden gezeten, de besneeuwde hellingen der Alpen kwamen afglijden — een militaire techniek, die zij blijkbaar in hun vaderland meer beoefend hadden. Tacitus beschrijft den zwaarddans der Germanen, dien wij in de middeleeuwen ook nog in Nederland zien dansen — Breughel o.a. beeldt hem af op een boerenkermis — en teekent daar bij aan: „Zij doen het niet om loon of als beroep; het genoegen der toeschouwers is het eenige loon voor hun koene stoutmoedigheid."

Uit de saga's kennen wij de beschrijving van wedstrijden tusschen dorpen, waarbij uit elk dorp een vertegenwoordigende ploeg opkwam en waarbij men slagbal speelde of worstelde. De namen zelfs worden ons genoemd van hen, die uitblonken, b.v. van Olaf Tryggvason, die twee speeren tegelijk wierp.

Uit Nederland kennen wij in 't bijzonder de oud-Friesche beenen schaatsen, die men herhaaldelijk in de terpen vindt. Zij worden nog in onzen tijd op IJsland gebruikt.

De voorbeelden zouden met vele te vermeerderen zijn. Er blijkt een groote mate van lichamelijke geoefendheid uit, die niet alleen te verklaren is uit een bijzondere voorliefde voor lichaamsoefeningen. Men hechtte er groote waarde aan, niet in de eerste plaats om het uitblinken boven anderen, maar omdat men zich de waarde ervan bewust was voor het eigen geslacht. De lichamelijke geoefendheid vormde een belangrijk bestanddeel der wereldbeschouwing, waarin het geslacht zoo'n groote plaats innam. Als lid van het geslacht spande men zich in om het tot eer te strekken, om zijn roem te vergrooten door vaardigheid en moed. Men wist dat het leven strijd is en tot dien strijd bereidde men zich voor. Zoo was lichamelijke geoefendheid een Germaansche deugd, waarin de Germaansche wereldbeschouwing tot uitdrukking kwam.

Runen-gedenksteen voor het Vorstelijk Huwelijk

Te Almelo heeft men ter gelegenheid van het huwelijk onzer Kroonprinses een gedenksteen geplaatst, die stellig wel eenig genoemd mag worden.
Op een stuk rood graniet, dat een natuurlijk vlak aanbood, is in het midden een opschrift aangebracht, dat dagteekening en jaartal vermeldt. Daarom heen loopt een band, eindigende in een dierenkop, gelijk dat bij runensteenen gebruikelijk is en op dien band staat in runen het volgende opschrift:

> „Dit gedenkteeken plaatsten wij toen onze Prinses Juliana huwde met Prins Bernhard".

Twee leege hoeken, die het grillige oppervlak van den steen nog bood, heeft men benut om er zinnebeeldige figuren op aan te brengen. In den bovenhoek ziet men de rune ✕✕, welke met twee weerhaken wolfsangels lijkt te vormen: op te vatten als de gedachte, dat alle kwaad ver van deze echtverbintenis moge blijven. Onderaan plaatste men de figuur, die ook te Ootmarsum voorkomt: de levensboom, voortspruitende uit de hagal-rune. De toepasselijkheid van deze figuur hier is voor ieder, die door de radio de kerkelijke huwelijksinzegening volgde en het gelaat onzer Prinses in die oogenblikken voor den geest heeft, van zelf sprekend. In den levensboom kan men hier ook de verbinding zien van den Germaanschen levensboom met de bekende voorstelling van den Oranjeboom.
De plaatsing van dezen steen mag stellig beschouwd worden als een blijk, hoeveel belang men in Twente stelt in de Germaansche cultuur. De aanbieding van een runensteen aan de Utrechtsche hoogeschool bij haar gedenkfeest, waarvan dezen zomer in alle bladen uitvoerig melding is gemaakt, heeft vermoedelijk in Twente het denkbeeld doen rijzen, het huwelijk onzer prinses met een prins uit Nedersaksen op deze wijze in herinnering te houden.

De hazelaar bloeit

Wanneer men zoo na Nieuwjaar buiten wandelt in ons polderland, dan kondigt bij zachte weersgesteldheid het komende voorjaar zich al aan, doordat de elzenkatjes kleur beginnen te krijgen. Als het zachte weer wat aanhoudt, dan duurt het niet lang, of men ziet op luwe plekken de eerste bloeiende elzen. In de oostelijke streken van ons land, waar de hazelaar nog in het wild voorkomt, begint ook deze al vroeg te bloeien.
Deze wilde hazelaars zijn geen struiken, die verwilderd zijn, zooals dat met sommige planten het geval is, welke oorspronkelijk hier als gekweekte planten zijn ingevoerd en zich uit de tuinen van kasteelen, kloosters of buitenplaatsen over de omgeving hebben verspreid. De hazelaar is een echt inheemsche plant. Sedert bij het einde van den ijstijd het landijs zich naar Scandinavië terugtrok, heeft hij hier in het wild gegroeid. Doppen van hazelnoten heeft men in Denemarken en Noord-Duitschland in groote menigte gevonden onder den afval op plaatsen, waar reeds meer dan 5000 jaar vóór onze jaartelling de verre voorouders der latere Germanen woonden. Hazelaars kwamen in dien tijd in overvloed voor en de hazelnoten vormden een blijkbaar gewaardeerd voedsel.
De bloei van den hazelaar in het vroege voorjaar, als de verdere natuur nog slaapt, kan ook deze menschen niet ontgaan zijn. De plantenwereld was in dien tijd en in die streken, zoo kort nadat het landijs verdwenen was, betrekkelijk arm. Eerst later, naarmate het ijs steeds meer naar het hooggebergte verdween en de temperatuur steeg, breidden zich planten over het vrijgekomen land uit, die hoogere levenseischen stellen. Wij zien dat nu nog in het gebergte: naar de boomgrens toe wordt het plantenleven steeds armelijker, totdat tenslotte ook de taaiste alpenplanten het niet meer kunnen bolwerken boven de boomgrens en nog slechts de kale rots heerscht, een groot deel van het jaar door sneeuw bedekt. Zoo was het ook in dien tijd in het Noorden van Europa, dat eeuwenlang onder het ijs had gezeten en geleidelijk weer vrij kwam — iets wat duizenden jaren duurde. De hazelaar was met de berk een der eerste planten, die het nieuwe gebied bezette; hij leverde de bewoners dier streken een goed plantaardig voedsel en hij kondigde door zijn vroegen bloei hun de herleving der natuur aan. Zoo moet hij wel een zeer belangrijke plaats in hun gedachten hebben ingenomen.
De sporen daarvan vinden wij in Germaanschen tijd en ook in het volksgeloof van heden.
Bij de Germanen was de hazelaar aan Thor of Donar gewijd. Daarom gebruikte men staken van hazelaartakken ter omheining van de gerechtsplaats, die onder Thor's bescherming stond. Ook de wichelroede, waarmee men ertsen en waterloopen en ook schatten kon opsporen, moest

een hazelaartak zijn. Zoo'n wichelroede was een gaffelvormige tak, waarvan de roedelooper de beide gaffeleinden vasthield. Het derde einde, dat hij recht voor zich uit hield, sloeg dan naar beneden door, wanneer hij boven de schat, de ertslaag of den waterloop kwam. Deze wichelroede moest in een bijzondere nacht worden gesneden: ten tijde der zomer- of winterzonwende. Het mes mocht niet eerder gebruikt zijn; in sommige streken was vereischte, dat de tak met een vuursteenen mes werd afgesneden. In dit gebruik van een vuursteenen mes zit al een heel oude volksoverlevering: met zulk een mes sneed men voor 7000 jaar ook!

Een eigenaardigheid van de hazelnoot is, dat men de dop keurig in twee gelijke helften vaneen kan splijten. Ook dit bleef voor onze voorouders niet onopgemerkt. Zij zagen er een gelijkenis in met het jaar, dat ook in twee gelijke helften verdeeld is: de tijdvakken tusschen de beide zonwenden. Zoo zagen zij dus in de hun zoo vertrouwde hazelnoot een zinnebeeld van het jaar. Vandaar het gebruik, om noten te hangen in den kerstboom, den Germaanschen levensboom, dien men ten tijde der winterzonwende opstelt.

In graven vond men dan ook wel takjes van den hazelaar, terwijl den dooden in de hand hazelnoten meegegeven waren. Deze bijgaven duiden op de gedachte, dat dood en leven bijeen hooren; dat uit de schijnbaar doode natuur het leven weer opstaat, zooals het jaar schijnt te sterven en weer herleeft wanneer de hazelaars gaan bloeien.

Als men dit alles weet, dan ziet men de bloeiende hazelaars met nog meer belangstelling en vreugde. Niet enkel geniet men de schoonheid van de takken met katjes en de vreugde over de aanstaande komst van het voorjaar, maar men voelt zich tegelijk verbonden met het voorgeslacht, dat voor duizenden jaren óók deze dingen aanschouwde en er hetzelfde bij voelde. Het is een wonderlijk iets, zoo voor een eenvoudige natuurgebeurtenis te staan als het bloeien der hazelaars in het vroege voorjaar en in het beleven daarvan één te zijn met hen, die duizenden jaren voor ons leefden, maar wier bloed en geest in ons voortleeft.

Het Volk van Coen

Hoorn is de stad van Jan Pietersz. Coen en van de slag op het Hoornsche Hop. Dat is vrij algemeen bekend.

Brengt men een bezoek van enkele uren aan Hoorn en loopt men daarbij wat in de stad rond, dan ziet men overal de herinneringen aan dien roemvollen tijd. Te midden van moderne bouwsels, die trachten de stad een grootsteedsch uiterlijk te geven, staan nog tal van oude huizen uit den tijd van Coen. Voldoende, om een indruk te geven, hoe Hoorn er uit moet hebben gezien, toen Coen in de straten speelde en er opgroeide tot de man, die de grondslag van een wereldrijk zou leggen.

Het feit, Coen's vaderstad te zijn, geldt als Hoorn's voornaamste roem. De slag op het Hoornsche Hop, drie dagen na Alkmaar's ontzet op 8 October 1573, is er wat door overschaduwd. Men vindt er niettemin een herinnering aan op een der smalle grachten, waar aan den gevel van wat oude huizen de heele slag op de Zuiderzee is afgebeeld met een berijmd onderschrift. Door zulke afbeeldingen met een vers hield men vroeger de herinnering aan een belangrijke gebeurtenis wakker. De kinderen stonden er bij te kijken, zij telden de schepen en de jongsten oefenden hun leeskunst op het onderschrift. De rijmende regels bleven hun in het hoofd en later brachten zij hun kinderen weer voor de afbeelding. Zoo hielden de Germaansche volken in 't algemeen hun geschiedenis vast: in versregels. Tal van rijmkronieken uit de middeleeuwen beschrijven de geschiedenis van de staatjes en de vorsten uit dien tijd. Het best bekend is de rijmkroniek van Melis Stoke, waarin de geschiedenis van Holland beschreven wordt.

Poortje te Hoorn. Tusschen het jaartal de bekende Germaansche motieven: boom en paard.

Maar om op die slag op de Zuiderzee terug te komen: men bedenkt vaak niet, dat die eigenlijk ten nauwste verband houdt met dat andere roemrijke feit: het leven van Coen. En toch is dat zoo. De slag in het Hoornsche Hop immers, waarin de Spaansche aanvoerder Boussu werd verslagen en gevangen genomen, werd aan de zijde der Geuzen geleverd door Noord-Hollandsche schippers en visschers onder aanvoering van Cornelis Dirksz, burgemeester van Monnikendam. Hoewel ook de Prins van Oranje wel huurtroepen in dienst had — als het geld ervoor tenminste niet ontbrak — werd de strijd aan Geuzenzijde toch in hoofdzaak door landszonen gestreden. Die huurtroepen vormden slechts een versterking; de kern van het verzet lag bij het volk zelf. Telkens en telkens weer ziet men in die dagen boeren, visschers en poorters zich met leeuwenmoed verdedigen tegen een overmacht van vreemde beroepssoldaten.

Men was zich daarvan ook zeer goed bewust. Dat bewijzen de regels uit het onderschrift onder de voorstelling van den slag:

Tot eer van haer geslaght, tot lof van deze daed:
Die klampen hem aen boort, die weten noch wel raet.
Hier is een Hoorens Hop. Daer gaet het op een veghten.
Daer siet men 't eene schip vast aen 't ander heghten.
Daer siet men reghte liefde, Daer doet men onderstant.
Daer veght men sonder gelt, voor 't lieve vaderland.

Tegenover de Spaansche soldeniers worden hier de Geuzen gesteld, die niet vochten om te verdienen, maar ten dienste van het volk.

Uit dit volk werd Coen geboren. Deze geest der Westfriesche boeren en schippers kreeg hij bij zijn geboorte mee. We zien hem dan ook in later jaren als landvoogd in Indië telkens strijden tegen den geest van verdienen der kooplieden, die zijn lastgevers waren. Hem stond iets grooters voor den geest dan het maken van winst: de opbouw van een blijvende vestiging. Zijn wil tot opbouw,

Oude Huizen te Hoorn. — Een gedeelte van het huis, dat den slag op het Hoornsche Hop weergeeft. Het onderschrift vindt men op de nevenstaande bladzijde.

zijn ernst en degelijkheid, zijn strengheid van zeden en nauwgezetheid in alle dingen, het zijn alles uitingen van zijn Westfrieschen aard. Deze man is niet te begrijpen, als men zijn volk niet kent. Dienzelfden geest, die uit Coen's leven tot ons spreekt, vinden wij terug in het gedenkvers van den slag op de Zuiderzee.

Er is dus niet alleen verband tusschen Coen en die zeeslag — zonder die slag zou Coen er niet geweest zijn. Of om het duidelijker te zeggen: beide zijn uitingen van hetzelfde volk. Alleen uit een volk, dat den strijd tegen Spanje voerde in den geest, zooals die ons uit het gedenkvers tegemoet treedt, kan een zoon als Coen worden geboren.

De hedendaagsche geschiedschrijving heeft de neiging om eenerzijds de aandacht te vestigen op bepaalde feiten of personen, anderzijds de gebeurtenissen te willen verklaren uit economische omstandigheden of het „milieu". Ten onrechte. Feiten en personen zijn slechts hoogtepunten, die in het oog vallen omdat zij boven het gebeuren uitsteken. Omstandigheden en „milieu" leveren slechts het tooneel, de achtergrond. Maar de spelers van het historiespel zijn de volken. Van hen hangt af, wát er gespeeld zal worden: een treurspel, een klucht dan wel een heldendicht. Het hangt af van hun geaardheid, van hun zuiverheid en oorspronkelijkheid. Uit den Westfrieschen, Germaanschen aard, zooals die in den opstandtijd opstond en zich de vreemde overheersching van den hals schoof, zijn zoowel de slag op het Hoornsche Hop als Jan Pietersz. Coen geboren. Het was Germaansch bloed, dat daar sprak en zich weerde.

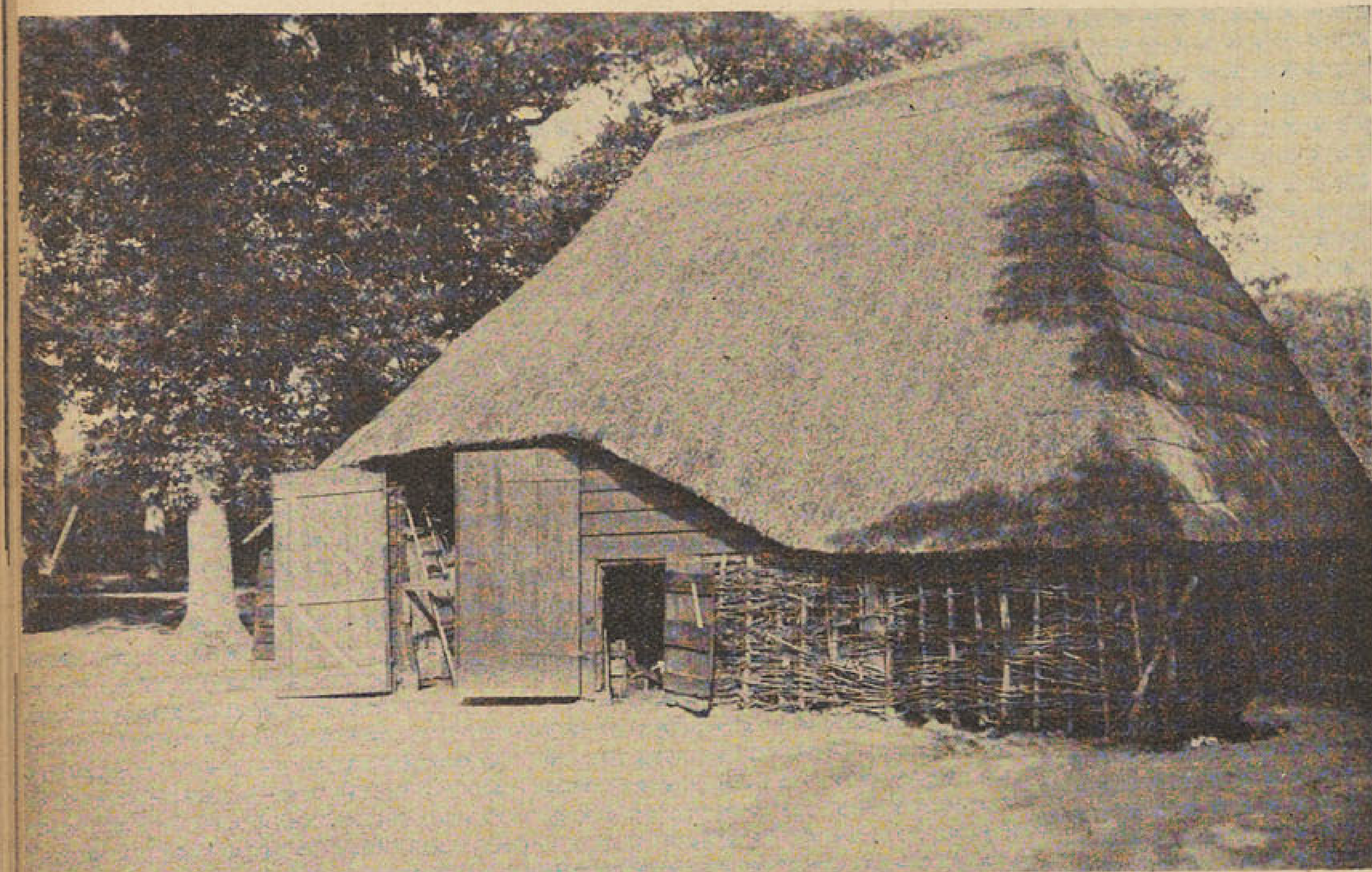
Het is goed dit te bedenken, nu wij reeds eeuwen de erfenis bezitten, die Coen en zijn tijdgenooten ons nalieten. Wij kunnen en moeten deze wederom nalaten aan hen, die na ons komen. Maar wij zullen dat alleen kunnen, indien wij zelf de erfgenamen van Coen en zijn West-Friezen blijven: naar bloed en geest. Daarom is alle zorg voor het erfdeel der vaderen vergeefsch, indien daaraan niet ten grondslag ligt de zorg voor eigen volk. En dus: indien wij zorgen voor een volk als in de dagen van Coen, dan scheppen wij de voorwaarden, waardoor dat volk zich zal weten te handhaven, hoe dan ook. Daarom is de handhaving en versterking van eigen volksaard de grootste taak, die ons volk in elken tijd heeft.

Een oud gebruik

In het dagelijksch leven op de boerderij zijn hier en daar nog gebruiken in zwang, waarvan men den oorsprong nauwelijks meer weet, doch die teruggaan op een eeuwenoude overlevering, welke eenmaal zin moet hebben gehad. Zoo schijnt hier en daar nog het gebruik bekend te zijn, dat men na de geboorte van een veulen het eivlies — „haam" geheeten — in een boom moet hangen, opdat het paard later den kop hoog zal dragen. Een oude boerenknecht, die naar zijn zeggen zijn leven lang dit gebruik op de Veluwe gevolgd had, was van meening, dat dit voor een kalf niet noodig was, omdat een koe den kop toch niet omhoog houdt. Het eivlies bleef dan in den boom hangen en verdroogde of werd door de kraaien opgevreten.

Kennen onze lezers op het platteland dit gebruik in hun streek wellicht ook? Spreekt men daar ook van „haam" en kiest men een bepaalden boom of boomsoort? Welke gebruiken zijn daarbij verder in zwang en welke verklaring geeft men omtrent het doel van dit gebruik?

Tongeren op de Veluwe: Oude schuur.

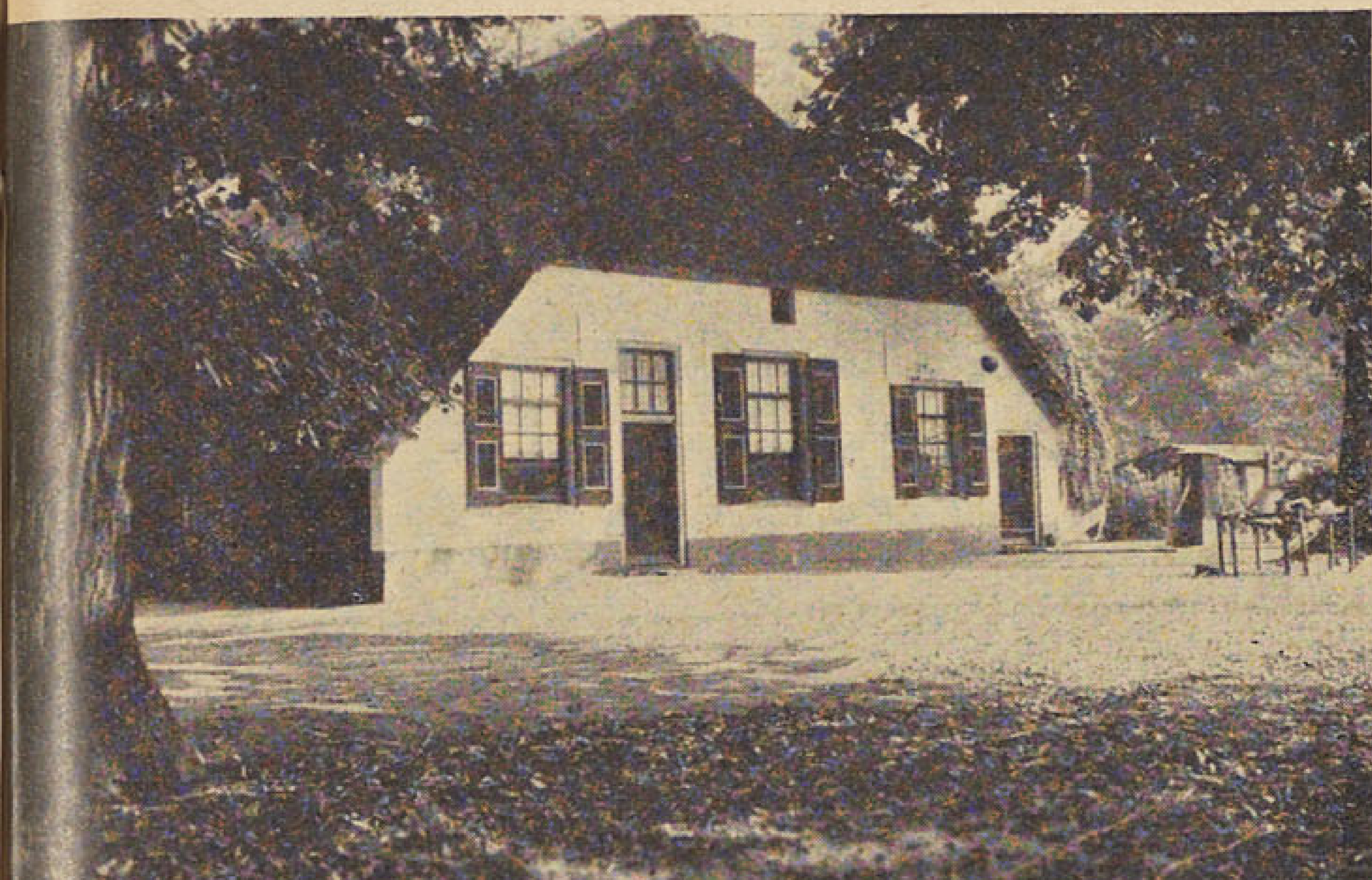
Het land der Tongeren

Een der oudste steden van het tegenwoordige België — zoo niet de oudste stad — is het in Belgisch-Limburg gelegen Tongeren. Op de oud-Romeinsche stafkaart, de zgn. Peutingerkaart, komt Tongeren voor als „Attuatuca Tongrorum", het Attuatuca der Tongeren dus. Ptolemaeus, een aardrijkskundige uit de oudheid, noemt de stad „Atuaticum". Attuatuca is dus blijkbaar de oudste naam der stad. Ten tijde van de komst van Caesar met zijn Romeinsche legerscharen woonden in deze streek de Eburonen. Caesar wilde hen natuurlijk ook onderwerpen en geraakte met hen in hevigen strijd. Ambiorix heette hun vorst — zijn standbeeld staat nu in Tongeren. Caesar won den strijd en vernietigde de Eburonen — in de schoolboekjes heet dit, dat de Romeinen de beschaving in deze streken brachten. Zoo grondig werden de Eburonen door de Romeinsche legioenen „beschaafd", dat na Caesar's dood keizer Augustus het noodig vond, Germanen uit verder naar het Noorden gelegen streken naar het oude land der Eburonen te lokken, om het weer te bevolken.
Attuatuca of Atuaticum, de oude stad der Eburonen, werd het middelpunt van de streek, waar deze nieuwe bewoners zich vestigden. Het waren de Tongeren, in het Latijn Tungri genoemd, die de eer genoten zich hier onder Romeinsch bewind te mogen vestigen. Tacitus vermeldt hen in zijn tijd en Plinius, die deze streken als Romeinsch officier bezocht en nog noordelijker kwam, noemt Tungri een stad in Gallië, welke een bijzondere bron bezat. Het was dus in dien tijd een soort badplaats.

In de 4e en 5e eeuw onzer jaartelling is de oude naam Atuaticum verdwenen; men spreekt van „civitas Tungrorum", de stad der Tongeren, of kortweg van „Tungri", Tongeren.
De Tongeren, die zich op verzoek van keizer Augustus in het ontvolkte gebied der Eburonen vestigden, moeten een vrij grooten stam gevormd hebben. Wij vinden althans in verschillende andere Belgische provincies plaatsnamen, die eveneens op een nederzetting der Tongeren duiden. Zoo ligt er in de zelfde provincie (Belgisch) Limburg bij Maaseijk een plaatsje Tongerloo, dat duidt op een „loo" der Tongeren. Een loo is oorspronkelijk een open plek in het woud. Dergelijke open plaatsen, waar vaak een bron ontsprong en een zware eik stond, waren Germaansche heiligdommen. De naam van Heiloo, nog heden een bedevaartplaats, herinnert ook aan zulk een heiligdom. Tongerloo is dus blijkbaar een der plaatsen geweest, die den Tongeren tot heiligdom diende.
Een ander Tongerloo vinden we in de provincie Antwerpen.
Meer naar het Zuiden, in Henegouwen, vinden we twee plaatsen, wier naam eveneens aan de Tongeren herinnert. Het zijn St. Maartens-Tongeren, verfranscht Tongres-St. Martin en Onze-Lieve-Vrouwen-Tongeren (fransch: Tongres-Notre Dame). Oorspronkelijk vormden beide één parochie; St. Maartens-Tongeren is de oudste parochie, O.L.V. Tongeren schijnt later afgesplitst te zijn; maar van ouds waren er twee bewoonde plaatsen, twee nederzettingen dus. Ze worden in 1183 al vermeld. Het is waarschijnlijk, dat hier ook een heiligdom der Tongeren geweest is; St. Maarten treedt n.l. vaak op als plaatsvervangend heilige, waar vroeger Wodan werd vereerd.
Waar kwamen nu deze Tongeren vandaan?
Prof. Holwerda heeft deze vraag bestudeerd aan de hand van urnen, die hij in urnenvelden, oude begraafplaatsen, heeft gevonden. Hij merkte aan deze urnen een bepaald type op, waarvan hij op grond van mede gevonden Romeinsche voorwerpen vrij nauwkeurig den tijd kon bepalen op het begin onzer jaartelling. Dit vond zijn bevestiging door opschriften op den zgn. Hadrianuswal in Engeland, waar de Tungri en de Bataven, die beide als wapenbroeders der Romeinen in hun leger dienden, werden vermeld.
Dit urnentype, dat dus als „Tongersche" urnen zou kunnen worden aangeduid, vond prof. Holwerda nu ook meer naar het Noorden in grafvelden: in Noord-Brabant, in onze provincie Limburg, in de buurt van Wychen en tenslotte op de Veluwe.
Zooals we zagen, lieten de Tongeren in verschillende Belgische provincies hun spoor in plaatsnamen achter. Ook in Nederland is dit nu het geval. Wat prof. Holwerda vond door opgravingen, wordt bevestigd door deze plaatsnamen.
Zoo vermeldt van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, dat in 1848 verscheen, verschillende plaatsen, wier naam duidelijk wijst op een oude woonplaats der Tongeren.
Daar is in de eerste plaats in Noord-Brabant Tongelre bij Eindhoven, dat volgens van der Aa oudtijds als Tongeren bekend was en ook Tongelroy werd genoemd. De naam Tongelroy duidt op een rode der Tongeren; een plek, waar de Tongeren het bosch hebben gerooid. Tongelre is hiervan dan een afgesleten vorm.
Verder vermeldt van der Aa een Tongeren in de Meierij van den Bosch, bij Boxtel. Dit klopt dus heel aardig met de bevindingen van prof. Holwerda. Maar de overeenstemming blijkt nog grooter. Want terwijl prof. Holwerda

Tongeren op de Veluwe.

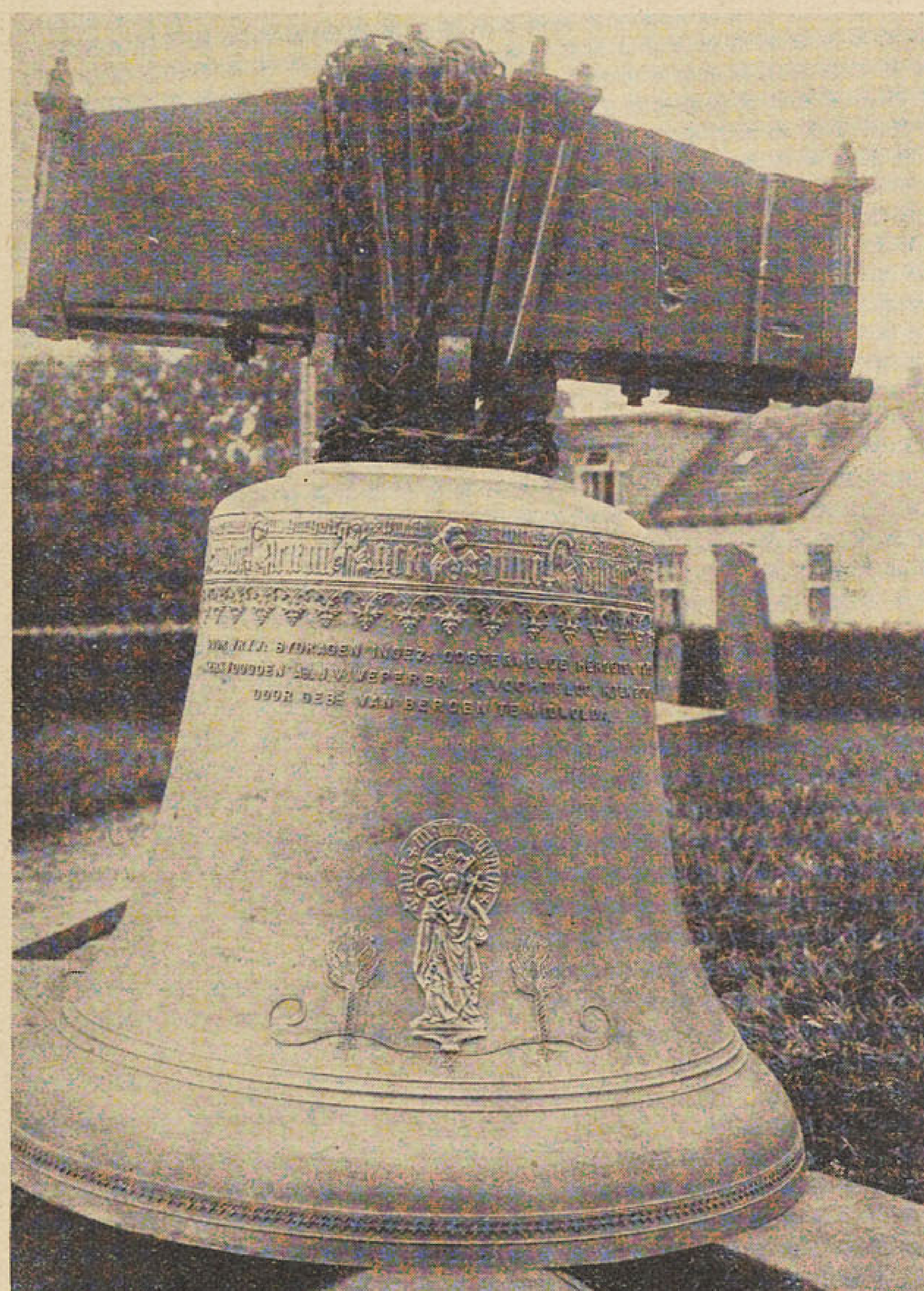

ook op de Veluwe urnen vond van het type, dat hij als Tongersch aanmerkte, ligt ook op de Veluwe een Tongeren. Van der Aa beschrijft het als een buurschap onder Epe. Midden in het bosch liggen daar een aantal oude boerderijen bijeen temidden van zwaar geboomte en akkers. Er is in de vorige eeuw een school gesticht voor de bewoners in de buurt, er is een heerenhuis; verder die paar boerderijen en de stilte van woud en akker. Wanneer men er komt op een zomerschen dag als de zon hel op de akkers schijnt, is het schemerig onder de eeuwenoude boomen. De boerderijen liggen er ook net als voor eeuwen; de strooien daken hangen laag over de muren heen. De schuren zijn al heel oud-Germaansch met hun wanden van vlechtwerk. De tijd schijnt er stil te staan, men voelt er zich in het verleden geplaatst.
Nog verder naar het Oosten vermeldt van der Aa een Tongeren in Salland, tusschen Wyhe en Raalte, en een havezathe Tongerlo onder Lichtenvoorde.
De Tongeren moeten dus een vrij groot volk hebben gevormd, dat in deze streek een tamelijk uitgestrekt gebied heeft bewoond. Op den boven reeds vermelden Hadrianuswal wordt als hun woonplaats de pagus Vellaus genoemd, dat is de Veluwe, hetgeen vrij goed uitkomt. Of de geheele stam zich heeft verplaatst is niet uit te maken, uit de vermelding der Veluwe als hun woonplaats zou men eerder de gevolgtrekking maken, dat er deelen in het oude gebied zijn blijven zitten en dat het vooral jongere mannen geweest zijn die wegtrokken, zooals wij dat bij de Germaansche volken meestal zien. Toch schijnt later het hoofdgebied vooral in de Maasstreek gelegen te hebben. Hier wordt in de vierde eeuw een rijk der Thuringi genoemd. Onwillekeurig denkt men hierbij aan het tegenwoordige Thuringen. Het door prof. Holwerda gevonden urnentype schijnt het vermoeden van een herkomst der Tongeren uit Midden-Duitschland toe te laten.
In dien tijd — de vierde eeuw — vinden wij Tongeren in Belgisch-Limburg nog eens genoemd bij Ammianus, waar hij de komst der Salische Franken in die streken vermeldt. In het jaar 358 herhaalde de geschiedenis zich: zooals drie eeuwen te voren de Tongeren uit het Noord-Oosten, van over den Rijn, Gallië binnen waren gekomen, kwamen nu de Salische Franken. Zij zetten zich — echter ongevraagd — neder in het landschap Toxiandria. Dit landschap vinden wij bij Plinius genoemd als de woonplaats der Texuandri tusschen beneden-Schelde en Maas. De Romeinen trokken de ongenoode Franken tegemoet en toen zij bij Tungri — Tongeren waren gekomen, kwam hun daar een gezantschap der Franken tegemoet. De Franken zijn tenslotte heer en meester in het land geworden, van de Tongeren als stam merken wij dan niets meer. Alleen de plaatsnamen herinneren thans nog aan hen.

Een Klokversiering

Sinds in de kerktorens klokken hangen, heeft men deze met allerlei opschriften en afbeeldingen versierd. Meestal vindt men heiligenbeeltenissen, den naam der klok, latijnsche spreuken, waarin de klok sprekend optreedt en haar roeping mededeelt: ik roep de levenden, ik ween over de dooden, de bliksems breek ik. Vaak wordt daarnaast de naam van den klokgieter en het jaartal vermeld; ook komen namen en wapens van schenkers of kerkvoogden voor.
Daarnaast vindt men ook voorstellingen, die niet dadelijk van kerkelijken aard zijn.

Een voorbeeld hiervan biedt de groote klok van het Friesche dorp Oosterwolde. Deze klok hangt niet in een toren, maar naar in Friesland, vooral in de woudstreken, veel voorkomt, in een zwaren houten klokkestoel, die op het kerkhof, afzonderlijk van de kerk, staat.
De klok was oorspronkelijk van 1492, zij was echter gebarsten en men heeft haar verleden jaar laten hergieten. Daarbij heeft men de oorspronkelijke versiering weer laten aanbrengen, zoodat de nieuwe klok op een enkel klein verschil na — een weggelaten versiering en de vermelding der kerkvoogden van 1936 — gelijk aan de oude is.
Aan één zijde vertoont deze klok een Maria-figuur in laatgothischen stijl. Daarnaast ziet men twee boomen, die aan den voet in een driedeelige wortel uitloopen. Het zijn dus blijkbaar levensboomen, den wereldesch Yggdrasil der Germaansche overlevering voorstellend. Men heeft hier te doen met een merkwaardige laat-middeleeuwsche samenvoeging van voorstellingen, die aan verschillende voorstellingswerelden ontleend zijn.

Schilders beschrijven hun volk

Wanneer een volk met een vreemde cultuur in aanraking komt en een gedachtenwereld leert kennen, die het te voren niet kende, dan neemt het aanvankelijk daarvan slechts datgene aan, waarin het iets van zichzelf herkent. Het wezenlijk vreemde glijdt af — de aandacht trekt alleen datgene, wat eigenlijk al bekend was, maar in zijn nieuwen vorm weer nieuw lijkt en toch vertrouwd aandoet.

Wanneer zoo'n volk een krachtigen eigen aard heeft en een overeenkomstig rijke cultuur bezit, dan gaat het dat nieuwe in eigen vorm uitdrukken. Het gaat het als het ware in eigen taal vertalen. Nieuwe voorwerpen en gebeurtenissen worden in de eigen vormentaal weergegeven.

Dit verschijnsel kunnen wij waarnemen, wanneer wij schilderijen uit de vroege middeleeuwen bezien. De zgn. primitieven — die volstrekt niet primitief zijn in den zin, dien men in het dagelijksch spraakgebruik daar aan hecht, maar een geheel anderen stijl bezitten dan de renaissance-kunst, welke hen primitief vond — zijn vol van dergelijke vertalingen. Zij geven voorstellingen van bijbelsche onderwerpen. Een bepaald bijbelverhaal wordt weergegeven met een vrome bedoeling: te stichten en te leeren. Maar de schilder doet volstrekt niet zijn best om de sfeer van land en volk, waarin deze verhalen spelen, weer te geven. Hij kent dat land niet, hij weet niets van het volk, te midden waarvan deze gebeurtenissen voorvallen. Hij heeft uit het verhaal, dat hij zal gaan weergeven, een bepaalde gedachte opgevat en die gedachte gaat hij nu in zijn eigen omgeving weergeven. Hij laat de gebeurtenis zich afspelen in zijn dorp of stad, te midden van zijn eigen volk. Indien hij een kruisiging schildert, dan zijn de Romeinsche soldaten middeleeuwsche boogschutters of voetvolk. Een romeinsche officier wordt een ridder. De omstanders zijn het marktvolk uit zijn eigen tijd: burgers, boeren, vreemde kooplieden, zwervend volk. Op den achtergrond ligt een middeleeuwsche stad met muren en torens; middeleeuwsche koggen varen op de rivier.

Uit een dergelijke opvatting spreekt een gezond zelfbewustzijn. De schilder wortelt in zijn eigen volk, dat voor hem begin en eind van zijn leven is. Het komt niet bij hem op, zich buiten de levenssfeer van zijn volk te plaatsen: hij kan het eenvoudig niet. Hij is een Nederlander, die zijn gedachten alleen in Nederlandsche vormen kan vertolken.

Later zien wij Nederlandsche schilders in uitheemsche vormen gaan spreken en tenslotte gaan zij vreemde gedachten in vreemde vormen uitdrukken.

Zie b.v. eens hoe Jeroen Bosch de geschiedenis van den verloren zoon schildert. Het verhaal speelt zich af in een Brabantsch landschap. Een koe kijkt toe achter een landhek, rustig herkauwend. Op het hek zit de ekster, die ook bij zoo'n landschap hoort. De verloren zoon trekt op een schoen en een slof weg. Hij heeft een knuppel in de hand, om straks de varkens mee te hoeden en draagt naar boerenwijs het knijf, het mes opzij. Zijn verdere bezittingen draagt hij in een korf op den rug. Op den achtergrond is de boerenherberg zichtbaar, waar hij zijn geld heeft opgemaakt. Het is een vervallen gedoe — de herberg is blijkbaar niet best befaamd. Wat kippen scharrelen op een hoop mest, een zeug met biggen slobberen aan een trog. Het huis is tamelijk bouwvallig — de luiken hangen scheef, in het dak is een groot gat.

Men kan zien, dat de schilder hier niet een of ander denkbeeldig gebouw heeft neergezet, maar dat hij dingen schildert, die hij om zich heen heeft gezien. Daardoor is het schilderij ook belangwekkend, door hetgeen het onopzettelijk omtrent het volksleven meedeelt. Zóó zag blijkbaar een dorpskroeg van slecht allooi in dien tijd er uit. We zien, dat het huis vakwerkbouw vertoont; het dak is van stroo. Het heeft een raam met kruiskozijn en luiken voor de onderste vensters. Boven de eerste verdieping is blijkbaar niet meer dan een soort zolder met misschien aan den voorkant nog een zolderkamertje. Onder het dak zijn vlieggaten voor de duiven, die op de vliering nestelen. Die twee vlieggaten herinneren in hun plaatsing wel wat aan de ravengaten, die in Saksische boerderijen voorkomen en die wij in het vorige nummer afbeeldden.

Schilderijen als dit — en ook oude prenten — bevatten vaak allerlei bijzonderheden van het volksleven uit vervlogen eeuwen, waarover men nergens geschreven mededeelingen zal vinden. Niemand kwam op het denkbeeld, juist die dingen eens te gaan vertellen over het dagelijksch leven, die wij nu graag zouden willen weten. Die dingen spraken immers van zelf; men was er zich zelf niet van bewust. De schilder en teekenaar echter, die het leven weergaven zooals zij het waarnamen, hebben al die kleinigheden haarfijn afgeteekend. Allerlei schilderijen en teekeningen, prenten en houtsneden kunnen daarom nu van de grootste waarde voor ons blijken, omdat zij ons omtrent het leven en de denkwijze van onze voorouders inlichten. Zoo weten wij b.v. door dit schilderij, dat Jeroen Bosch de spreekwijze „op een schoen en een slof" heeft gekend.

